TOG'AY MUROD ASARLARIDA AN'ANA VA QADRIYATLAR TALQINI

Nuriza Ro'ziyeva
Termiz davlat pedagogika instituti
Tillar fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Tog'ay Murod qissalarida milliy an'ana va qadriyatlarning badiiy talqini tahlil qilinadi. Adibning "Ot kishnagan oqshom", "Oydinda yurgan odamlar", "Yulduzlar mangu yonadi" kabi qissalarida xalqning urf-odatlari, oilaviy munosabatlar, milliy ruh, mehnatsevarlik, insoniylik va vatanparvarlik kabi qadriyatlarning ifodalanishi yoritiladi. Shuningdek, Tog'ay Murod ijodining o'ziga xos uslubi hamda qahramonlar xarakteri orqali xalqona ruhning aks etishi ilmiy asosda tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Tog'ay Murod, qissa, an'ana, qadriyat, milliy ruh, xalqona uslub, o'zbek adabiyoti, urf-odat, ma'naviyat, badiiy obraz.

O'zbek adabiyotida milliy qadriyatlar va an'analarni badiiy ifodalash masalasi doimo muhim mavzulardan biri bo'lib kelgan. Ayniqsa, XX asrning ikkinchi yarmida ijod qilgan yozuvchilar xalq hayotini, uning ma'naviy dunyosini va tarixiy xotirasini yoritishga alohida e'tibor qaratdilar. Ana shunday ijodkorlardan biri Tog'ay Muroddir. U o'zining betakror uslubi, xalqona tili va samimiy tasvirlari bilan o'zbek nasrida alohida o'rin egallaydi.Tog'ay Murod asarlarida oddiy insonlar taqdiri, qishloq hayoti, milliy urf-odatlar va qadriyatlar badiiy mahorat bilan tasvirlanadi. Yozuvchi qahramonlari orqali xalqning ma'naviy olami, orzu-intilishlari, mehnatga munosabati va insoniy fazilatlarini ko'rsatadi. Ayniqsa, qissalarida an'ana va qadriyatlar masalasi markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Adib milliy ruhni oddiy voqealar va tabiiy obrazlar orqali ochib beradi.Mazkur

maqolada Tog‘ay Murod qissalarida an’ana va qadriyatlarning aks etishi, ularning badiiy talqini hamda yozuvchi uslubining o‘ziga xos jihatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Qissa epik turga mansub bo‘lgan badiiy janrlardan biri hisoblanadi. U hajm jihatidan hikoyadan katta, romandan esa kichik bo‘lib, inson hayotidagi muhim voqealarni kengroq tasvirlash imkonini beradi. Qissada voqealar bir yoki bir nechta qahramon hayoti bilan bog‘liq holda yoritiladi hamda inson ruhiyati, ichki kechinmalari va ijtimoiy muammolar badiiy talqin qilinadi.O‘zbek adabiyotida qissa janri alohida taraqqiyot bosqichiga ega. Abdulla Qodiriy, Oybek, G‘afur G‘ulom, Said Ahmad kabi adiblar qissa janrining rivojlanishiga katta hissa qo‘shganlar. Mustaqillik davriga yaqin yillarda esa Tog‘ay Murod qissa janrini yangi bosqichga olib chiqdi. U qissalarida xalq hayotini, qishloq turmushini va inson ruhiyatini xalqona uslubda tasvirlash orqali o‘zbek nasrida o‘ziga xos maktab yaratdi.

Mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida qissa janri yangi mazmun va g‘oyalar bilan boyidi. Ayniqsa, Tog‘ay Murod qissalari xalq ruhiyati, milliy an’ana va qadriyatlarni tasvirlashdagi badiiy mahorati bilan alohida ajralib turadi. Adib asarlarida oddiy xalq hayoti, qishloq muhiti, insoniy munosabatlar va milliy qadriyatlar markaziy o‘rinni egallaydi.“Tog'ay Murodning birgina “Bu dunyoda o‘lib bo‘lmaydi” romanida zamon evrilishlari tufayli e’tiqodidan ayrilgan shaxs tuyg‘ulari, o‘ylari, kechinmalari ko‘rsatilgan. Asarda Botir firqaning bir qadar kulgili, dovdir, bir qadar pishiq, uquvli shaxs ekanligi juda ta’sirli va samimiy tasvirlangan. E’tiqod bilan inson ma’naviyati munosabati ko‘pchilik xayol qilganiday jo‘n va bir xil emasligi Botir firqaning ochdan o‘layotgan nochor

kishilarga yordam bergani, buzib tashlangan tarixiy obidalarning zarur joylarini saqlab qolishga uringani, yurtini obod qilishga tirishgani, o'zini ayamay ishlagani, har qanday lavozimda ham adolatga amal qilishga uringani, ayni vaqtda, yuqorining har bir topshirig'ini bekamu ko'st bajarishga intilgani holatlari tasvirida jonli, o'ychil odam siymosi namoyon bo'ladi. Ammo asarda shu ruh oxirigacha ushlab turilmaydi." [1]"Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanining eng kuchli jihatlaridan biri shundaki, yozuvchi insonni faqat oq yoki qora ranglarda tasvirlamaydi. Botir firqa obrazi orqali davr mafkurasi ta'sirida yashagan, lekin qalbida insoniylikni saqlab qolishga uringan murakkab shaxs gavdalantiriladi. U ayrim vaziyatlarda buyruqboz tizim talablariga ko'r-ko'rona bo'ysunsa-da, oddiy odamlarning dardiga befarq qaray olmaydi. Aynan shu jihat obrazni hayotiy va ishonarli qiladi.Yozuvchi Botir firqa timsolida inson e'tiqodi va ma'naviyati har doim ham bir xil yo'nalishda bo'lmasligini ko'rsatishga harakat qilgan. Chunki ayrim insonlar ma'lum bir mafkuraga ishonsa ham, qalbidagi ezgulik tuyg'ularini yo'qotmaydi. Botir firqaning ocharchilikdan qiynalgan odamlarga yordam berishi, tarixiy obidalarni asrashga urinishi yoki adolatli bo'lishga intilishi uning ichki olamida insoniylik hali so'nmaganini anglatadi.Shu bilan birga, asarda qahramonning ichki ziddiyatlari ham sezilib turadi. U bir tomondan xalq uchun xizmat qilishni istaydi, ikkinchi tomondan esa yuqoridan kelgan buyruqlarga itoat etadi. Menimcha, aynan mana shu qarama-qarshilik obrazning tabiiy chiqishiga sabab bo'lgan. Sababi hayotda ham insonlar har doim mutlaq yaxshi yoki mutlaq yomon bo'lavermaydi.Asarni o'qish davomida Botir firqaga nisbatan bir vaqtning o'zida ham achinish, ham tanqidiy munosabat paydo bo'ladi. Bu esa Tog'ay Murodning obraz yaratishdagi mahoratini ko'rsatadi. Yozuvchi qahramon ruhiyatini chuqur ochib berish orqali o'quvchini inson va zamon munosabati

haqida o'ylashga majbur qiladi."Ma'lumki, badiiy ijod uchun har qanday takror halokatdir. "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanini o'qigach, kishida Tog'ay Murod ayrim o'rinlarda o'z-o'zini takrorlay boshlabdi, degan fikr tug'iladi. Botir firqaning gapirish tarzi "Momo yer"dagi qahramonlarning yoki Dehqonqulning gapirishiga, Dilyaning so'zlashuv yo'sini "Otamdan qolgan dalalar"dagi Klaraning nutqiga juda o'xshash. Muallifning tilidan berilgan "og'zini ushlab kuldi", "oyoq ildi" kabi ifodalar ham kitobdan kitobga o'tganday..." [2] Tog'ay Murodning qolgan boshqa asarlarida, masalan:"Yulduzlar mangu yonadi" asarida esa insoniy sadoqat, or-nomus va e'tiqod masalalari asosiy o'ringa chiqadi. Asardagi qahramonlar turli hayotiy sinovlarga duch kelsalar ham, o'z insoniy qadr-qimmatlarini saqlab qolishga harakat qiladilar. Bu esa o'zbek xalqining azaliy qadriyatlaridan biri bo'lgan sabr-toqat va irodani namoyon etadi. Tog'ay Murod o'zbek adabiyotida xalq ruhiyatini chuqur his qilgan ijodkor sifatida tanilgan. Uning qissalarida milliy urf-odatlar, oilaviy munosabatlar, kattaga hurmat, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi qadriyatlar badiiy jihatdan yuksak mahorat bilan tasvirlangan[3]. Adib asarlarining asosiy xususiyati shundaki, u xalq hayotini sun'iy bo'yoqlarsiz, tabiiy va samimiy ifodalaydi.

Tog'ay Murod asarlari o'zbek adabiyotida milliy ruh, an'ana va qadriyatlarni chuqur badiiy talqin etgani bilan muhim o'rin egallaydi. Yozuvchi qahramonlar xarakteri orqali xalqning ma'naviy dunyosi, urf-odatlari, insoniy fazilatlari hamda hayotga bo'lgan qarashlarini tabiiy va samimiy tarzda tasvirlaydi. Adib asarlarida mehr-oqibat, kattaga hurmat, mehnatsevarlik, sadoqat va vatanparvarlik kabi qadriyatlar asosiy g'oyaviy yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi.Yozuvchi qalamiga mansub qissa va romanlarda inson ruhiyati bilan davr o'rtasidagi murakkab munosabatlar ham chuqur ochib berilgan. Ayniqsa, "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi"

romanida zamon ta'sirida shakllangan inson qismati, e'tiqod va ma'naviyat o'rtasidagi ichki ziddiyatlar hayotiy lavhalar orqali yoritilgan. Botir firqa obrazi orqali yozuvchi inson tabiatining murakkabligini, undagi ezgulik va qarama-qarshi jihatlarning birgalikda mavjud bo'lishini ko'rsatishga erishgan.Adib asarlarining yana bir muhim jihati — xalqona til va milliy ruhning kuchliligidir. Yozuvchi jonli xalq tili, maqol va iboralardan unumli foydalanib, asarlarning badiiy ta'sirchanligini oshirgan. Shu bois Tog'ay Murod ijodi nafaqat badiiy estetik qiymati, balki ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati bilan ham bugungi adabiyotshunoslikda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2019. – 212-bet.
2. Qozoqboy Yo'ldoshev. Yoniq so'z. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006. – 115–116-betlar.
3. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Ma'naviyat, 2004. – 98-bet.
4. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
5. Zafariddin Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
6. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O 'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.
7. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-

POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).

8. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
9. Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). SAB'AI SAYYOR" DOSTONINING BOBLARI BO'YICHA TAVSIFI. *Shokh Articles Library*, *1*(2).